

PEYAMİ SAFA'YA YENİDEN VE YAKINDAN BAKMAK:

PEYAMİ SAFA SEMPOZYUMU NOTLARI

Abdullah EZİK*

Türk edebiyatının önemli isimlerinden Peyami Safa, 21 Aralık 2019'da Aynalıgeçit'te gerçekleştirilen bir sempozyumla anıldı. Seval Şahin, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk ve Tülin Ural tarafından düzenlenen sempozyumda birçok akademisyen, araştırmacı ve yazar Peyami Safa'nın edebiyatına dair tebliğlerde bulundu. Eldeki son verilerden hareketle kaleme alınan ve Safa'nın uzun yıllar sonra yeniden yayımlanan eserlerine dair çalışmaları da takipçilerle buluşturan sempozyum, izleyiciler için yazarı birçok farklı yönden ele alma imkânı sağladı.

Peyami Safa Sempozyumu, Mehmet Tekin'in "*Sözde Kızlar*"dan *Yalnızız*'a Peyami Safa Romancılığı" isimli açılış konuşmasıyla başladı. Tekin, konuşması sırasında Safa ile olan ilişkisine değinirken onun kendisi için bir mektep, bir hoca olduğunun altını çizdi. Halil Açıkgöz vasıtasıyla Safa ile tanıştığını belirten Tekin, Peyami Safa romanlarını Ötüken Neşriyat için yayıma hazırlarken kendisinden birçok şey öğrendiğini sözlerine ekledi. Safa'nın kendisini tek tip bir okur olmaktan kurtardığını belirten Tekin, onun aynı zamanda roman ve hikâye konusunda oldukça incelikli çalışan bir isim olduğunu da dile getirdi.

Konuşması sırasında Peyami Safa'nın hayatındaki dönüm noktalarına değinen Mehmet Tekin, yazarın hayatı boyunca birçok maddi sıkıntıyla yüzleşmek zorunda kaldığından söz etti. Eşinin psikolojik rahatsızlıkları, oğlunun vefatı ve çeşitli nedenlerden ötürü kendisine yöneltilen suçlamalar Safa'yı manevi açıdan oldukça

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, abdullahezik@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-9123-079X

yıprattı. Safa, bu manevi sıkıntılara paralel olarak birçok maddi problemle de yüzleşmek zorunda kaldı. Güçlü ve sağlam bir karaktere sahip olan yazar, tüm bu süreçleri çalışmalarına yoğunlaşarak aşmayı bildi. Tüm bunlarla birlikte ihtiras sahibi bir karakter olan Safa, özellikle edebi sahada kendisini sürekli geliştirerek yeni teknik ve yönelimlerin içine girmekten kendini alıkoymadı. Edebiyata olduğu kadar tıp bilimine de düşkün olan Safa, profesyonel düzeyde bu sahada birçok kitap okudu ve bilimsel veri ve makaleleri yakından takip etti. Tüm bu okuma ve çalışmaların izleri Safa'nın romanlarında takip edilebilirken hayatı da bu unsurlardan uzakta bir yerde değildir. Safa, özellikle edebi yapıtlarında, bilhassa *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nda bu tip verilerden başarılı bir şekilde yararlandı. Bu eser Safa'nın tıp konusunda ne kadar bilgili olduğunu göstermekle birlikte sahip olduğu otobiyografik altyapıyla da özel bir yer edindi ve okurla buluştu.

Açılış konuşmasının ardından gerçekleşen ilk oturumda Hasan Turgut “Peyami Safa Metinlerinde Ulusal Alegori” başlıklı bildiriyle izleyicilerin karşısına çıktı. Turgut, Safa'nın romanlarındaki uzun politik vaazlara dikkat çekerken aynı zamanda birçok karakterin çeşitli açılardan dejenerasyona maruz kaldığının altını çizdi. Turgut'a göre Peyami Safa'nın birçok romanında karakterler politik ifade ve temsillerle sahneye çıkmakta, bu da “ben kuduzu”nu beraberlerinde taşımaktadır. Bu tip ifade ve vaazların yazarda birçok kez tekrar etmesi ise onun edebi kimliğini oluşturması bakımından özel anlamlar ifade etmektedir.

Turgut, Peyami Safa romanlarındaki siyasi olayların metni estetik alandan uzaklaştırdığını sözlerine ekledi. Buna göre metinlerde kimi zaman sayfalarca süren vaazlar, olayları edebi alandan siyasi alana doğru kaydırmakta ve ilgi odağını değiştirmektedir. Buna paralel olarak “toplum adına konuşan filozof karakter”, her şeyin belirleyicisi olma rolünü üstlenmektedir. Bu karakterler ekseninde gelişen hadiselerde kültürel yarılmalar görülmekte, bu yarılmaların bedelleri de ağır bir şekilde ödenmektedir. Bu noktada karakterler için uyumsuzluğu veya yazarın tasvip etmediği tarafı seçmek, felakete sürüklenme mânâsına gelmektedir.

“Gazeteci Kimliğiyle Peyami Safa” isimli konuşmasında yazarın günlük, haftalık ve aylık gazete yazılarına eğilen Barış Özkul, Safa'nın edebi üretimleri dışında kalan metinlerini odağına alan bir konuşma gerçekleştirdi. İzleyicilere Safa'nın çeşitli köşe yazılarından derlediği okumalar yapan Özkul, Safa'nın “öfkeli” ve “polemikçi” bir

gazeteci olduğunu belirtti. Çocukluğundan itibaren zor şartlar altında büyüyen Safa, kendisine ve ailesine destek olmayan Prens Sabahattin gibi isimlerden hiç hoşlanmaz, İkinci Abdülhamit gibi birçok ismi de hiç hayırla anmaz. Tüm bu isimler kimi zaman Safa için düşman olma vazifesi üstlenmiş, birçok köşe yazısına konu teşkil etmiştir. Necip Fazıl ve Nâzım Hikmet gibi dönemin önde gelen isimleriyle başlarda iyi ilişkiler geliştiren Safa, ilerleyen yıllarda araya giren politik farklılıklarla bu isimlerden de ayrılmış, kendisine farklı bir yol benimsemiştir. Ancak Safa'nın belirlediği bu yol çoğu zaman iniş çıkışlarla dolu olmuş, kendisine birçok düşman yaratmasına ve kendisinin de birçok kişiyi düşman olarak görmesine neden olmuştur.

Barış Özkul, konuşması sırasında Peyami Safa'nın “tutarlı bir ideoloji”den uzak olduğunu belirtirken gazete yazılarında onun hasımlarına karşı oldukça düşmanca bir tavır takındığının da altını çizdi. Nâzım Hikmet için “Kremlî Ajanı”, Necip Fazıl için “zekasız”, Ahmet Haşim için “Arap” gibi ifadeler kullanan Safa, Özkul'a göre hasımlarıyla âdil bir yarışa girişmez ve bel altı vurmaya tercih eder. Özellikle komünizmi büyük bir tehlike olarak gören Safa, Sabahattin Ali, Mahmut Makal, Oktay Rifat, Aziz Nesin gibi birçok ismi komünist oldukları gerekçesiyle reddeder. Safa, bu isimleri devlet ve millet adına da tehlikeli ilan eder ve yazılarında birçok cepheden onlara saldırır.

Sempozyumun ikinci oturumunda söz alan ve “Peyami Safa'nın Gazeteciliği” başlıklı konuşmasını gerçekleştiren Erol Üyepazarcı, Türk aydınının çelişkilerinden Safa'nın gazeteciliğine kadar uzanan geniş bir perspektifte tespitlerini izleyicilerle paylaştı. Türk aydınlarını yaşadıkları dönemin şartları içerisinde ve hayat hikâyelerini de göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerektiğini belirten Üyepazarcı, Safa'nın dönemi için “fenomen” bir gazeteci olduğunun altını çizdi. Belirli bir okuyucu kitlesi için vazgeçilmez bir yazar olan Safa, gazete değiştirdiğinde tirajlara doğrudan etki edecek kadar önemli bir isim olarak da tanınmaktadır. Bunu sadece çalıştığı gazetelerin tiraj rakamlarına bakarak görmek de mümkündür.

1924 ile 1928 yılları arasında Server Bedi takma adıyla çeşitli romanlar kaleme alan Peyami Safa, bir dönem yoğun bir bohem hayatı yaşamıştır. Üyepazarcı, sıklıkla sivri dilli olmakla eleştirilen Safa'ya karşı yazan isimlerin de aynı oranda ağır konuştuklarını belirtir. Köşe yazarlığı kariyerinin en parlak dönemini *Milliyet*'te geçiren Safa, bu dönemde Ayşe Hanım Sultan ile giriştiği tartışma nedeniyle de bir hayli ses

getirmiştir. İkinci Abdülhamit'in kızı olan Ayşe Hanım Sultan, babasıyla olan anılarını bir gazete için kaleme almaya koyulduğunda Safa tarafından oldukça eleştirilir. İkinci Abdülhamit'i babası İsmail Safa'yı Sivas'a sürerek orada ölümüne neden olmakla suçlayan Safa, bu konuda öteden beri içinde biriken öfkeyi Sultan ile girdiği tartışmada açıkça dile getirir ve yazı dizisi kısa zamanda sona erer.

“Peyami Safa'da Yer Değiştiren Kimlikler” isimli bir konuşma gerçekleştiren Didem Ardalı Büyükarman, bu sırada Rauf Mutluay'ın “takma isim” meselesi üzerine kullandığı ifadeler ve yazıları üzerinden hareket etti. Büyükarman, Rauf Mutluay'ın düşüncelerinden yola çıkarak takma ismin bir “hızlanma” ve “çoğalma” kaynağı olarak Peyami Safa'da oldukça ilginç bir unsur olduğuna dikkat çekti. Zira Safa bu dönemde yoğun bir tempoda çalışmakta, birçok müstear isim ile yayın gerçekleştirmek, hiç durmadan üretimlerine devam etmektedir. Bu dönemde müstear isimle yazan birçok isim bulunmakla birlikte onun kadar üretken pek az yazar bulunmaktadır.

Büyükarman, bu dönemde birçok önemli yazarın müstear isim kullanarak metinler kaleme aldığını, ancak bu konuda özellikle Peyami Safa'nın eleştirilmesinin oldukça ilginç olduğunu sözlerine ekledi. Bu durum çeşitli tuhafliklara neden olmakta, Safa'nın bunca eleştirilmesinin ardında başka nedenler olabileceğini de işaret etmektedir. Tüm bunlara paralel olarak özellikle *Cingöz Recai* serisi üzerinde duran Büyükarman, bu karakterin en önemli özelliği olan kılık değiştirmenin de farklı perspektiflerden benzer bir işlev ve düşünceyle meydana geldiğini belirtti. Büyükarman bu açıdan kimlik meselesinin değişen olgular çerçevesinde oldukça ilginç olduğunun altını çizdi.

Banu Öztürk, “Peyami'nin Cingöz'ü: Arsène Lupin ile Birlikte ve Karşı Karşıya” isim konuşmasıyla dinleyicilerle buluştu. Cingöz Recai ile Arsen Lüpen karakterlerini karşılaştıran ve bu iki karakter arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çeken Öztürk, bu iki kibar hırsızın mücadelesini ele aldı. Öztürk ayrıca Lüpen'e paralel olarak Safa'nın Sherlock Holmes ile Cingöz Recai'yi de çeşitli vesilerle karşı karşıya getirildiğinin altını çizdi.

Öztürk'e göre Peyami Safa'nın ürettiği “yerli hırsız” oldukça önemli bir unsurdur, zira milliyetçi bir tavırla hareket eden Safa, bu milli hırsızın karşısına diğer milletlerden emsalleri çıkarır ve hepsini kendi karakterine alt ettirir. Bu konuda Holmes ve Lüpen'den yola çıkan Safa, biri İngiliz öteki Fransız olan bu iki karakterin karşısına Cingöz'ü

cengaver bir Türk olarak çıkarır. Cingöz, sahip olduğu özelliklerle bu iki karakteri birçok açıdan yenilgiye uğratar ve Türk'ün gücünü tüm dünyaya ispatlar. Dolayısıyla aslında çarpışan sadece karakterler veya hırsızlar değil, aslında milletlerdir. Bu üç karakter özellikle İstanbul'da karşı karşıya gelirken polis memuru Mehmet Rıza, Cingöz'le birlikte diğer kibar hırsızların peşine düşer ancak bir ilerleme kat edemez. Yakışıklılığı, zekası, uzun boyu, tüm dilleri ana dili gibi bilmesi, planlamaları ve coşkun tabiatıyla Cingöz Recai tam anlamıyla yenilmez bir Türk olarak herkesi yenilgiye uğratar ve okuyucunun karşısına çıkar. Aslında Cingöz Recai karakterinin yaratıcısı olarak Peyami Safa da diğer polisiye yazarlarına meydan okur ve bu işi ne denli ciddiye aldığını açıkça ortaya koymuş olur.

“*Yalnızız*'da Trajedi, Mit ve Ütopya Kesişimi” başlıklı bir konuşma gerçekleştiren Süreyya Elif Aksoy, *Yalnızız*'da madde ile ruh karşıtlığı üzerinden hareket eden bir konuşma gerçekleştirdi. Özellikle Friedrich Nietzsche'nin *Tragedya'nın Doğuşu* isimli eserine atıf yapan Aksoy, romandaki “Simeranya” ütopyası üzerinde durdu. Simeranya'nın içerisinde birçok kelime oyunu ve düşüncenin yattığı belirten Aksoy, “bütün zıtlıkları terbiye eden bir ahenk”ten bahsederek konuşmasını tamamladı.

Seda Yücekurt Ünlü, “*Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nun Kapanışları” isimli konuşmasına merkez olarak *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanını yerleştirdi ve bölüm kapanışlarındaki ilgi çekici noktalar üzerine bir bildiri sundu. Özellikle Berna Moran'ın Safa romanlarındaki şablonlar üzerine düşüncelerine dikkat çeken Ünlü, özellikle de mektupların romanda özel bir yer tuttuğunun altını çizdi. Romanda hasta olanın neden milli değerleri taşıyan genç olduğunun ilginçliğine dikkat çeken Ünlü, yazarın diğer metinleriyle kurduğu paralelliklerle bu konuyu genişletti. Birçok yönü ve özellikle de kapanışıyla *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nun aslında bitmemiş bir roman gibi durduğunu ifade eden araştırmacı, tüm bu unsurların sanki bir devam metni gelebilirmişçesine romanın örgüsünde boşluklar bıraktığını dile getirdi.

Erol Köroğlu, “Zaman Kaçığı: *Fatih-Harbiye*'de Bir Gerçekçilik Sorunu Olarak Yanlış Batılılaşma” başlıklı konuşmasında Safa'nın *Fatih-Harbiye* isimli romanındaki sorunlara dikkat çekti. *Fatih-Harbiye*'nin bir teşhisin romanı olduğunun altını çizen Köroğlu, romanda asıl meselenin aşk olmadığını, onun ancak bir aracı olabileceği düşüncesi üzerinde durdu, belki de “musiki”nin asıl konu olarak değerlendirilmesi

gerektiğini belirtti. Aynı zamanda romandaki zaman kaçıklarına da dikkat çeken Köroğlu, Safa'nın romanını kurarken gün hesaplamasında hata yaptığını örnekler üzerinden açıkladı. Romandaki aktüel zamanla sayılan günler birbirini tutmamakta, bu da çeşitli yanlışlıklara neden olmaktadır. Zaman konusunda çeşitli unutkanlıkları olan yazar, karakterleriyle birçok meseleyi gündeme getirir. Köroğlu son olarak aslında genel yargının aksine romanda “kaybeden karakter”in Neriman'ın kendisi olduğunu, onun bütüne uyum sağlayarak kendisinden ve kendi olma davasından vazgeçtiğini ve böylece erkeklerin dünyasına giriş yaptığının altını çizer.

Sempozyumun dördüncü ve son oturumu Çilem Tercüman'ın moderatörlüğünde gerçekleşti. Peyami Safa'nın “Server Bedi” takma adıyla yazdığı roman ve hikâyelere odaklanan oturum, yazarın polisiye türündeki eserleri üzerine farklı düşünceleri bir araya getirdi. Bu bölümde konuşmacı olarak Serdar Soydan, Çimen Günay Erkol ve Tülin Ural bildirimlerini dinleyicilerle paylaştı.

Serdar Soydan, dördüncü oturumun ilk konuşmacısı olarak “Server Bedi'nin Hasta Kadınları” isimli bir bildiriyle izleyicilerle buluştu. Safa'nın 1938 ile 1949 yılları arasında sadece “Server Bedi” takma adıyla romanlar yazdığını belirten Soydan, bu romanlarda özellikle kadın figürlerin ön plana çıktığına dikkat çekti. Bu kadınların güçlü ve “fevkalade” olduğunu belirten araştırmacı, onlar üzerinden devam eden metinlerin özel bir işçilikle kaleme alınıp irdelendiğini belirtti.

Çimen Günay Erkol, “Zıppıklar ve Toplumsal Değişim” başlıklı bildirimde, Peyami Safa romanlarındaki karakterleri ve bunların toplumla olan ilişkisini gündeme getirdi. Bu romanlarda karakterlerin oldukça hızlı karar veren tipler olduğuna dikkat çeken Erkol, aşkın erkeği hasta eden bir unsur olarak kadınların bu metinlerde ilginç bir yapı meydana getirdiğinden söz etti. Bunun metin içerisinde daha sonra medeniyet kaybına doğru giden bir yol açtığına dikkat çeken Erkol, hastalık ile medeniyet kaybının birbirine paralel şekilde hareket eden unsurlar olduğunu dile getirdi. Bu açıdan *Vuslat* romanındaki Cevdet karakterinin Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanındaki Suad'ın bir “protipi” olduğu tezi ileri sürüldü. Bu noktada iyiler kazanırken kötülerin toplumun dışına itildiği ve onlarla herhangi bir uzlaşma yolu aranmadığı dile getirildi. Son olarak da bu kötü karakterlerin terk edilip ana karakterden uzak bir yere hapsedildiği ifade edildi.

Tülin Ural ise “Peyami Safa’dan Server Bedi”ye, Muhafazakârdan Moderne, Cumbadan Rumbaya” başlıklı konuşmasında Safa’nın Cumbadan Rumbaya isimli romanını merkezine alan bir bildiri sundu. Fatih’ten Şişli’ye uzanan ve Deli Cemile’nin hikâyesini okurla buluşturan bu romanda Safa’nın güçlü bir kadın karakter yaratarak farklı bir yapı ortaya çıkardığını belirten Ural, yazarın melodrama dayalı komediden hoşlandığını dile getirdi. Safa’nın uzlaşmadan değil kutuplaşmadan yana olduğunu belirten Ural, “arzu”nun bu açıdan önemli bir unsur olarak metinlerde kendisine yer bulduğunu belirtti. Cumbadan Rumbaya’da romanı terkeden karakterlerin toplumla uzlaştığına değinen konuşmacı, “erkeksi güce” sahip Cemile’nin ise “zayıf erkekler” karşısındaki güçlü tutumuna dikkat çekti. Burjuvazinin kokuşmuşluğu metinde görülen en önemli unsurlardan biri hâlini alırken yine de vicdanını koruyan kişilerin var olduğundan da söz edildi. Bu açıdan Cumbadan Rumbaya’nın Safa romanları içerisinde farklı bir yer edindiğinin altı çizildi.

Sempozyumun kapanış konuşması Seval Şahin tarafından gerçekleştirildi. “Peyami Safa Külliyyatı Bize Ne Söylüyor?” isimli bir konuşma gerçekleştiren Şahin, Peyami Safa külliyyatının yeniden gözden geçirerek hazırlandığını, bu süreçte daha önce yayımlanmamış ve uzun yıllardır baskısı yapılmamış kitapların da yeniden yayımlanacağını belirtti. Bu kapsamda oluşturulan bir ekip tarafından sürecin devam ettirileceği dile getirildi. Bu kapsamda Abdullah Ezik, Esin Hamamcı, Meryem Çakır, Uğur Erden ve Yağmur Yıldırım Bayrakçı’ya katkıları için teşekkür eden Şahin, sürecin yazarın birçok eseri olduğu göz önünde tutulduğunda en azından birkaç yıl daha süreceğini ve tüm külliyyatın tamamlanacağını ifade etti.